

1. RODINA

Kateřina Mařková

1. RODINA Z HLEDISKA KULTURNÍ ANTHROPOLOGIE

1.1. Obecná definice

Rodina je základní společenskou jednotkou, která se jako pojem velmi obtížně vymezuje.

K zápisu rodokmenů používáme graf (viz ilustrace 1.2), který by měl být alespoň dvougenerační. Muž se zapisuje symbolem trojúhelníku, žena symbolem kruhu. Neurčitý počet dětí, či jenom všeobecný zápis potomků značí symbol čtverce.

Jedinec se nazývá ego a jeho generace se nazývá nultá. Graf čtený z hlediska jedince se nazývá egocentrický. Graf čtený z hlediska potomků je grafem prokreační rodiny – jinými slovy se orientuje na budoucnost. Graf z hlediska předků je grafem orientační rodiny čili je orientovaný na minulost.

1.2. Druhy rodiny

- Nukleární rodina (alternativní název minimální rodina nebo elementární rodina) se skládá z rodičů (muže a ženy) a dětí.
- Neúplná rodina je typ rodiny, kde dochází k výchově dětí bez přítomnosti jednoho z rodičů.
- Rozvětvená rodina („stem family“ – kmenová) je typ rodiny, kdy děti (synové) zůstávají v soužití se svými rodiči i po narození vlastních potomků a generace prarodičů se tedy podílí na výchově dětí.
- Sdružená rodina („joint family“) označuje rodinu, kdy jeden nebo více potomků si po svatbě přivede partnera do stávající domácnosti.

1.3. Důležité pojmy

V rámci rodiny rozeznáváme vztahy filiační a afinní – slovo filiace označuje pokrevní vztahy, nepokrevní příbuzenské vztahy se pak označují jako afinní. Rodina může být seskupení afinních i filiačních členů. V závislosti na kultuře se může jednat i o seskupení nesezdaných partnerů. Slovo agnát je označením mužského potomka v mužské linii.

Patrilineární rodina označuje rodinu, ve které příbuzenství přechází po otcovské linii. V matrilineární rodině naproti tomu přechází příbuzenství po matčině linii.

Polygamie (mnohomanželství) je souhrnné označení rodinného soužití muže či ženy s více partnery opačného pohlaví. Polyandrie (mnohomužství) označuje stav, kdy jedna žena má zároveň více než jednoho manžela. Polygynie (mnohoženství) pak označuje soužití muže s více ženami.

Opakem polygamie je monogamie, která označuje manželství jednoho muže a jedné ženy. Termín sériová monogamie pak označuje vstup do několika po sobě následujících manželských svazků, nikdy však současně.

Matriarchát je formou společnosti, kde vládne žena. Patriarchát označuje společnost, ve které vládne muž. Matriarchát není z doložených společností znám.

Z hlediska příbuzenské rezidence můžeme rozlišit rezidenci patrilokální, uxorigokální a neolokální. Patrilokální rezidence nastává, když se manželka po sňatku přestěhuje do domácnosti otce a matky manžela. Uxorilokální (od slova uxor – manželka) zase když se manžel odstěhuje do domu manželky. Neolokální rezidence potom označuje stav, kdy manželé žijí odděleně od svých rodičů.

2. TRADIČNÍ ČÍNSKÁ RODINA

Tradiční čínskou rodinou označujeme podobu čínské rodiny z dob císařské Číny, zejména v časovém období 18.–19. století za dynastie Qing. Je potřeba zmínit, že za poslední století prošla čínská společnost velkými změnami. Ačkoliv určité představy a tradice o podobě rodiny v Číně přetrvávají, současná čínská rodina se od té tradiční již velmi liší.

2.1. Ideál čínské rodiny

Ideálem tradiční čínské rodiny je rodina rozšířená čili velká rodina žijící pohromadě, pod jednou střechou. Vystihuje ji termín *sishi tongtang* 四世同堂 – přání, aby alespoň čtyři generace žily společně a sdílely místnosti pro rituály. V tradiční čínské společnosti bylo rozšířené mnohoženství. Děti mělo být co nejvíc, zejména synů.

Další důležitou hodnotou ideální tradiční čínské rodiny je harmonie. K jejímu dosažení je zapotřebí pevné hierarchie,¹ kdy nejstarší generace má největší úctu a autoritu.

2.2. Podoba čínské rodiny

V tradiční čínské rodině odcházejí dcery k rodině manžela a synové zůstávají v domě rodičů. Jedná se tedy o rodinu s patrilokální rezidencí. Příbuzenství přechází po otcovské linii (patrilinearita), ačkoliv manželka nepřijímá manželovo příjmení. Tradiční čínská rodina je polygamická, konkrétně se prakticovalo mnohoženství (polygynie). Preferovaný model muže žijícího s několika manželkami a jejich dětmi však byl ve skutečnosti spíše výjimkou – polygamie byla sociální vizitkou, dokazující, že daná rodina má prostředky na takovéto soužití. K ideálu tradiční čínské rodiny tak v reálu dosáhlo horních 5–10% populace.

3. VZTAHY V TRADIČNÍ ČÍNSKÉ RODINĚ

Tradiční čínská rodina je patriarchální a vztahy v ní mají pevně danou hierarchii. Důležitou roli v nich hraje také konfucianismus a kult předků. Zdůrazňováno je dodržování „synovské oddanosti“ *xiao* 孝 – mladší mají projevovat úctu a poslušnost starším. Vertikální vztahy – tedy vztahy mezi rodiči a dětmi – jsou v tradiční čínské rodině důležitější, než vztahy horizontální (např. vztah mezi manžely). Hlavní slovo ve výchově dětí² mají často právě prarodiče, nikoliv rodiče.

3.1. Hierarchie vztahů

Hierarchie vztahů v tradiční čínské rodině je jasně daná podle věku, pohlaví a generací. *Wulun* 五伦 neboli „patero vztahů“ popisuje pět nejdůležitějších vztahů ve společnosti, tři z nich se týkají rodiny:

1. panovník – poddaný
2. otec – dítě: velice důležitý vztah posvěcený státem, který je důležitější než vztah mezi manžely. Syn (manžel), by tak měl vždy upřednostnit přání rodičů před přáním manželky.
3. manžel – manželka
4. bratr – bratr: vztahy mezi bratry by měly být hlavně harmonické
5. přítel – přítel

Mezi nežádoucí vztahy (takové, u kterých existuje předpoklad, že by mohly narušit harmonii v rodině) patří vztah tchán – snacha, muž – služebné, švagři – švagrové.

3.2. Postavení ženy

Segregace pohlaví se vyskytuje v mnoha kulturách jako prostředek k zabránění sexu mezi nesezdanými páry – v tradiční čínské společnosti se měla žena držet uvnitř domu, odtud označení *neiren* 内人. V tradiční čínské rodině je žena podřízena muži a věnuje se péči o domácnost. Jako ostatní vztahy v rodině jsou i vztahy mezi členkami domácnosti a jejich postavení určovány přísnou hierarchií. Snacha je podřízena tchánovi a tchyni, o které se má starat a projevovat jim poslušnost a úctu. Vedlejší manželka či manželky a švagrové jsou podřízeny hlavní manželce.

3.3. Příbuzenská terminologie

Příbuzenská terminologie v Číně je velmi složitá a často se liší podle lokality. Zdůrazňována je především

1. Viz 3.1 Hierarchie vztahů.

2. Více o výchově dětí v 3. kapitole.

otcovská linie (patrilinearita) a terminologie příbuzných z otcovy strany (agnátů), je tak složitější než příbuzných z matčiny strany. Faktory ovlivňující terminologii jsou pohlaví, věk, zda se jedná o příbuzného z matčiny či otcovy strany a zda se jedná o příbuzného pokrevního či nepokrevního.

Termíny:

- Prarodiče z otcovy strany mají předponu *zu* 祖, *zeng* 曾, rodiče manželky předponu *wai* 外.
- Bratři jsou *xiong* 兄, starší bratr *gege* 哥哥, mladší bratr *didi* 弟弟. Starší sestra je *jiejie* 姐姐, mladší sestra *meimei* 妹妹. Nejstarší bratr nebo sestra jsou *dage* 大哥, *dajie* 大姐.
- Vnuci jsou *sun* 孙, z dceřiny strany potom *waisun* 外孙. Pravnuci jsou *zeng* 曾. Starší bratr otce (strýc) je *bobo* 伯伯, mladší bratr shushu 叔叔. Otcova sestra (teta) je *gugu* 姑姑. Strýcové a tety z matčiny strany jsou diskriminováni.
- Bratrance a sestřenice z otcovy strany mají předponu *tang* 堂, děti otcových sester předponu *gu* 姑. Děti matčiny bratrů jsou *biao* 表, matčiny sester *yi* 姨.
- Synovci z bratrovy strany jsou *zhi* 侄, ze sestřiny strany *waisheng* 外甥.
- Pro vyžehněné (nepokrevní) příbuzné se používají různé kombinace uvedených termínů, které nabírají nové významy, také je zde spousta synonym.

4. ROLE/FUNKCE ČÍNSKÉ RODINY

4.1. Biologická

Rodina plní biologickou funkci, kdy dochází k plození dětí za účelem zachování rodu. Zplození syna je zásadní z hlediska kultu předků.

4.2. Ekonomická

Tradiční čínská rodina plní ve společnosti důležitou ekonomickou funkci, jedná se o uskupení, bez kterého nemohl jedinec samostatně existovat. Rodina sdílí dům a má společný majetek (*tongju gongcai* 同居公财), který je teoreticky spravovaný dědečkem (patriarchou rodu – *jiazhang* 家长), ale v praxi finance často spravovala hlavní manželka. Podobnou společenskou funkci, jakou má rodina v jižní Číně, měly na severu spíše cechy (*huiguan* 会馆), seskupení vzájemného ručení v rámci obce (*baojia* 保家), náboženské spolky, kláštery a tajné společnosti.

Z finančních důvodů někdy docházelo k segmentaci rodiny (*fenjia* 分家), kdy se po smrti prarodičů majetek rozdělil mezi syny a ti se osamostatnili. Z hlediska tradiční čínské morálky se však jednalo o negativní jev. Obvykle k němu docházelo jednou za tři až čtyři generace.

4.3. Emocionální

V tradiční čínské rodině jsou důležitější vertikální vztahy³ a bylo nežádoucí, aby mezi s sebou měli manželé příliš vášnivý vztah (*qing* 情). Nejcitovějším vztahem je vztah mezi matkou a synem. Emocionální vazba mezi členy rodiny existuje, i když bydlí odděleně, např. když otec často jezdil na dlouhou dobu za prací či za studiem.

4.4. Sociální, výchovná

Důležitou úlohou rodiny je vštěpování kulturních vzorců, ze kterých vyplývají určité hodnoty společnosti, jako například pospolitost, harmonie a konzervatismus. V Číně jsou tyto hodnoty dané zejména konfucianismem.

„Synovská oddanost“ *xiao* 孝 určuje, že děti mají povinnost poslouchat své rodiče a postarat se o ně ve stáří. *Xiao* je reciproční – rodiče mají povinnost se starat o své děti, vychovat je.⁴ Projevem *xiao* je také uctívání předků a zplození potomků; završením *xiao* bylo za císařství složení státních zkoušek.

3. Viz 3.1 Hierarchie vztahů (v této kapitole).

4. Více v 3. kapitole.

Použitá literatura

- Baker, Hugh D. R. *Chinese Family and Kinship*. London: MacMillan Press Ltd, 1979.
- Cohen, Myron L. *Kinship, contract, community, and state: anthropological perspectives on China*. Stanford: Stanford University Press, 2005. <https://doi.org/10.1525/aa.2006.108.3.574>
- Hsu, Francis L. K. *Under the Ancestors' Shadow: Kinship, Personality & Social Mobility in China*. Stanford: Stanford University Press 1971 (1. vydání 1948).
- Kane, Daniel. *Knížka o čínštině*. Mirošovice: DesertRose, 2009.
- Santos, Gonçalo, and Stevan Harrell (eds). *Transforming Patriarchy. Chinese Families in the 21st Century*. Seattle, Washington: University of Washington Press, 2017.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Ba Jin, Rodina – anotace

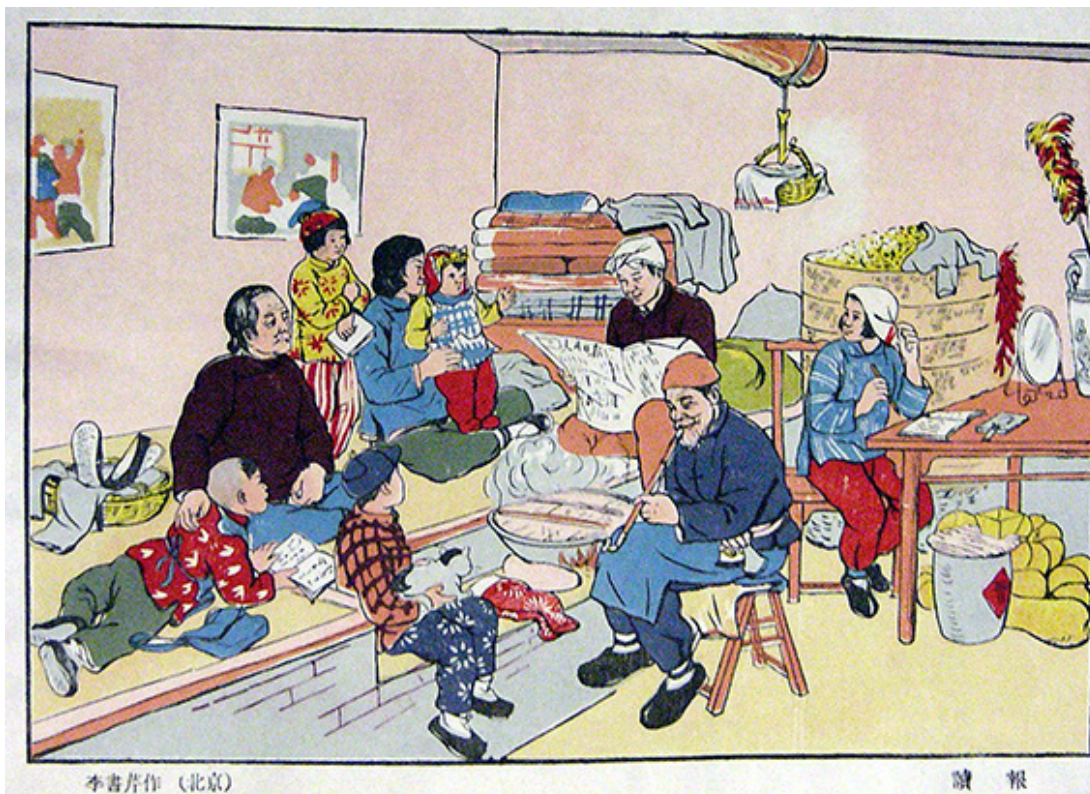
Autobiografický román Rodina (*Jia* 家) od spisovatele Ba Jina 巴金 byl napsán v roce 1931. Děj románu se odehrává v čínském provinčním městě Chengdu ve dvacátých letech 20. století, krátce po Májovém hnutí. Ústřední téma tvoří život tří bratrů pocházejících z vlivné rodiny Gao se silně zakořeněnými tradičními čínskými hodnotami, zejména mezi její starší generací. Nejstarší bratr Juexin dodržuje zásady synovské oddanosti a pod nátlakem patriarchy rodiny ukončil studium na univerzitě a oženil se s vybranou nevěstou, ačkoliv byl zamilovaný do jedné ze svých sestřenic. Oba mladší bratři navzdory přáním dědečka pokračují ve studiu na univerzitě. Nejmladší bratr Juehui, protagonista románu, je nejodbojnější vůči tradičním hodnotám a autoritě starších členů rodiny, kterou vnímá jako překážku na cestě k naplnění svých osobních ambic a tužeb. Zajímavý je na románu způsob, jakým je stavěn do kontrastu vztah jednotlivých bratrů k tradičním čínským rodinným hodnotám a jejich prosazování, jelikož každý z nich přijal nové, liberální smýšlení v jiné míře.

(Pa Ān. *Rodina*. Přeložili Oldřich Král a Marta Ryšavá. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.)

Taj-tün a Josef Hejzlarovi, Na řece – anotace

V této knize vzpomíná Li Taj-tün (Daijun) Hejzlarová na své dětství za války. Autorka se narodila jako pátá dcera v statkářské rodině v Hubei. Kam až její paměť sahá, vyrůstala s matkou a sestrami, otec bydlel odděleně ve městě s konkubínou a příliš se s nimi nestýkal, což bylo společensky přijatelné. Naopak její matka byla v rámci širší rodiny ostrakizovaná za to, že neporodila syna. Když vypukla válka a japonská fronta postupovala na Hubei, otec s konkubínou uprchli do Chongqingu. Matka se rozhodla jej následovat a tajně s dětmi opustila domov. Po nebezpečné a dobrodružné cestě dorazily do Chongqingu, kde žil otec s konkubínou. „Přivandrovalce“ ubytoval na předměstí a podporoval je, ale navštěvoval je zřídka. Do domácnosti po čase přijala matka starší ženu na útěku, která jí pomáhala s domácností a výchovou dcer a stala se členkou jejich malého společenství. Všechny dívky chodily do školy. Teprve když vyrostly, začal otec zasahovat do jejich osudu. Týkalo se to zejména nejstarší dcery, která se v Chongqingu provdala, a otci velmi záleželo na tom, aby sňatkem nepoškodila společenské postavení rodiny. Po válce se rodina vrací do Hubei, kde je opět čekají ústrky příbuzných. Hlavním námětem knihy jsou válečné poměry a útrapy, jimi se však prolíná podoba rodiny a poměry v ní. Nejmladší dcera vnímá problematický vztah otce vůči manželce a jeho důsledky mnohem kritičtěji než její okolí a v podstatě popisuje tradiční rodinu, která se teoreticky nevydařila: neměli syny a nežili společně. Jen díky silné matčině osobnosti a odvaze dcery nezahynuly a vyrostly v láskyplném prostředí.

(Hejzlar, Josef a Taj-tün Hejzlarová, *Na řece*. Praha, Knižní klub, 2011.)

1.1 Předčítání z novin

Vesnická rodina se po práci usadila na vytápěném kangu 炕 a naslouchá, jak nejstarší syn předčítá z Ren-min ribao. Ostatní dospělí (patriarcha s dýmkou, babička, snacha) jsou pravděpodobně negramotní. Dcerka u stolu píše domácí úkol.

Propagační letáček z 50. let 20. století, sbírka L. Olivové.

1.2 Grafické schéma čtyřgenerační rodiny

Základní schéma rozlišuje generace, muže (trojúhelník) a ženy (kroužek), žijící a zemřelé (černý trojúhelník nebo kroužek). Dvojitá vodorovná linka značí manželství, u dcer předpokládáme, že se vyvdaly z domu. Čtvereček značí potomky neurčeného počtu a pohlaví. Libovolný jedinec může být označen EGO, vůči němuž se vyjadřují příbuzenské termíny.

Autorka: Zuzana Shejbalová

